

етнографічного заповідника «Переяслав». Збірник наукових статей. Релігійне життя Переяславської землі IX – XXI ст. – К., 2007. – Випуск 1(3). – С. 92 – 94.

9. Коцур А.П., Коцур В.П. Шлях на Голгофу. Від кошового Петра Калнишевського до СВУ. – К.: Хрещатик, 1996. – 64 с.

10. Кулиняк Д.І. Останній кошовий Петро Калнишевський. – К.: Видавництво т-ва «Знання» України, 1991. – 48 с.

11. Лист Петра Калнишевського до іконописця Павла Петрашева 1768 р. вересня 7 // Коцур В. П., Коцур А.П. Від Сули до Білого моря: шлях через три століття ... – С. 39.

12. Луцяк Е. Остання конференція Володимира Кривоші // Гетьман Петро Дорошенко та його доба в Україні... – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2015. – С. 8-11.

13. Мищик Ю.А. Калнишевський (Калниш) Петро Іванович // Українське козацтво: Мала енциклопедія. – Київ: Генеза; Запоріжжя: Прем'єр, 2002. – С. 190-191.

14. Мищик Ю. Спомин про Володимира // Гетьман Петро Дорошенко та його доба в Україні... – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2015. – С. 11-17.

15. Рішняк І.М. Він творив Українську Державу // Кулиняк Д.І. Лицар Дикого Поля. Петро Калнишевський. Історико-документальний роман-есе. Видання шосте доопрацьоване. – К.: ТОВ ВПЦ «Літопис – ХХ», 2012. – С. 4-6.

16. Скальковський А.О. Історія Нової Січі, або останнього Коша Запорозького. – Дніпропетровськ: Січ, 1994. – 678 с.

17. Шовкун Ю.І. Політико-адміністративна, господарська та військова діяльність П. Калнишевського: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». – Переяслав-Хмельницький, 2008. – 20 с.

References

1. Apanovych O. Ne propala yikhnia slava: Peredumovy i naslidky skasuvannia Zaporizkoi Sichi // Vitchyzna. – 1990. – # 9. – S. 164-173.

2. Apanovych O.M. Hetmany Ukrainy i koshovi otamany Zaporozkoi Sichi. – К.: Lybid, 1993. – 288 s.

3. Arkhiv Kosha Novoi Zaporozkoi Sichi // Kotsur V. P., Kotsur A.P. Vid Suly do Biloho moria: shliakh cherez try stolittia (Do 200-richchia vid dnia smerti ostannoho koshovoho otamana Zaporozkoi Sichi P.I. Kalnyshkevskoho). – К.- Pereiaslav-Khmelnytskyi: Knyhy-KhKhI, 2004. – S. 22-43.

4. Hrybovskiy V.V. Koshovi otaman Petro Kalnyshkevskiy. – Dnipropetrovsk: Porohy, 2004. – 132 s.

5. Hrushevskiy M. Iliustrovana istoriia Ukrainy. Z dodatkom Novoho Periodu Istorii Ukrainy za roky vid 1914 do 1919. – Niu-York: Vydavnytstvo Shkilnoi Rady, [Bez roku]. – 560 s.

6. Z Manifestu Kateryny II pro likvidatsiiu Zaporozkoi Sichi // Istoriiia Ukrainy vid naidavnishykh chasiv do sohodennia. Zbirnyk dok. i materialiv / za zah. red. A. P. Kotsura, N.V. Teres. – Kyiv-Chernivtsi: Knyhy-KhKhI, 2008. – 652 s.

7. Kotsur A. Troitskyy sobor P. Kalnyshkevskoho v Novomoskovsku – vershyna ukrainskoho derevianoho zodchestva KhVIII st. // Chasopys ukrainskoi istorii: Zbirnyk naukovykh statei – К., 2006. – Вр. 5. – С. 5-9.

8. Kotsur A., Kotsur H. Tserkovno-dobrochynna diialnist koshovoho otamana Zaporozkoi Sichi Petra Kalnyshkevskoho // PEREYASLAVKA: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav». Zbirnyk naukovykh statei. Relihiine zhyttia Pereiaslavskoi zemli IKh – KhKhI st. – К., 2007. – Вр. 1(3). – С. 92 – 94.

9. Kotsur A.P., Kotsur V.P. Shliakh na Holhofu. Vid koshovoho Petra Kalnyshkevskoho do SVU. – К.: Khreshchatyk, 1996. – 64 s.

10. Kulyniak D.I. Ostannii koshovi Petro Kalnyshkevskiy. – К.: Vydavnytstvo t-va «Znannia» Ukrainy, 1991. – 48 s.

11. Lyst Petra Kalnyshkevskoho do ikonopystsia Pavla Petrasheva 1768 r. veresnia 7 // Kotsur V. P., Kotsur A.P. Vid Suly do Biloho moria: shliakh cherez try stolittia ... – S. 39.

12. Luniak E. Ostannia konferentsiia Volodymyra Kryvoshi // Hetman Petro Doroshenko ta yoho doba v Ukraini... – Nizhyn: NDU im. M. Hoholia, 2015. – S. 8-11.

13. Mytsyk Yu.A. Kalnyshkevskiy (Kalnysh) Petro Ivanovych // Ukrainske kozatstvo: Mala entsyklopediia. – Kyiv: Geneza; Zaporizhzhia: Premier, 2002. – S. 190-191.

14. Mytsyk Yu. Spomyn pro Volodymyra // Hetman Petro Doroshenko ta yoho doba v Ukraini... – Nizhyn: NDU im. M. Hoholia, 2015. – S. 11-17.

15. Rishniak I.M. Vin tvoryv Ukrainku Derzhavu // Kulyniak D.I. Lytsar Dykoho Polia. Petro Kalnyshkevskiy. Istoryko-

dokumentalnyi roman-esse. Vydannia shoste doopratsovane. – К.: TOV VPTs «Litopys – KhKh», 2012. – S. 4-6.

16. Skalkovskiy A.O. Istoriiia Novoi Sichi, abo ostannoho Kosha Zaporozkoho. – Dnipropetrovsk: Sich, 1994. – 678 s.

17. Shovkun Yu.I. Polityko-administratyvna, hospodarska ta viiskova diialnist P. Kalnyshkevskoho: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk: spets. 07.00.01 «Istoriiia Ukrainy». – Pereiaslav-Khmelnytskyi, 2008. – 20 s.

Fihurnyi Y. S., Candidate of Science in History, Head of Ukrainian Ethnology Department of RIUS of MES of Ukraine (Ukraine, Kyiv), ukr.etnolol_fus@ukr.net

The role of P. Kalnyshkevsky in the socio-political transformation and the spiritual and cultural life of Ukraine of XVIII century

The purpose of the research is to explore the role of P. Kalnyshkevsky in social and political transformations and in the spiritual and cultural life of Ukraine of XVIII century. In writing the article was used the following research methods: historical, comparative historical, diachronic, chronological, retrospective, problem-chronological and others. During the state activity of P. Kalnyshkevsky was implemented evolutionary transition of New Host from the military formation to purely multifunctional military-political organization that was based on a solid economic basis and in the future could become the basis of the Ukrainian statehood. P. Kalnyshkevskyy focused on settlement of Black Sea steppes by Ukrainians, transforming them from sparsely populated areas to fine career, which eventually led to a significant expansion of Ukrainian ethnic territories, despite the resistance and opposition of Russia. These effective means of Koshevoy contributed to the development and inclusion of whole Black Sea Region to ethnocultural space of Ukraine.

Keywords: Ukraine, Ukrainian, P. Kalnyshkevskyy, Zaporizhzhya Sich, state and ethno-cultural activities.

***

УДК 94(477)“16“

Щербак В. О.,
доктор історичних наук, професор, професор
кафедри історії України, Київський університет
імені Бориса Грінченка (Україна, Київ),
shcherbak.vitalii@gmail.com

**КОЗАЦЬКИЙ ГЕТЬМАН
ТАРАС ФЕДОРОВИЧ**

У статті висвітлюється постать визначного козацького ватажка першої половини XVII ст. Тараса Федоровича. Увага акцентується на організації ним великого повстання в Україні 1630 р.

Ключові слова: Тарас Федорович, козацький гетьман, повстання, Україна.

Розвиток визвольного руху в Україні в другій чверті XVII століття набуває якісно нових рис. У козацькому середовищі поступово утверджується ідея перенесення запорозьких порядків на волості. Наприкінці 20-х років, незалежно від реєстрового війська, перебуваючого на королівській службі, на Запорозькій Січі формується нереєстрове козацтво із відповідними військовими структурами. Його ватажки, переважно із шляхетського середовища, намагалися перебрати ініціативу боротьби за станове права і привілеї і здобувати їх із зброєю в руках. Серед цих перших козацьких провідників фігурує під іменем Тараса, Тараса Козака, Тараса Трясила – Тарас Федорович.

Мета статті – на прикладі особистості – окреслити поступ визвольного руху в Україні першої половини XVII ст.

Відомості про представників родини Федоровичів фіксуються в історичних джерелах з кінця XV ст., коли за ними – замковими зем'янами було визнане шляхетство. Протягом наступних десятиліть вони згадуються як служили люди князя Костянтина

Острозького. У 1516 р. Гурко Федорович одержав від протектора маєтність у довічне володіння [10, арк. 48]. В описі Овруцького замку 1545 р. серед замкових слуг згадується Фетист Федорович. Козацький полковник Сасько Федорович у якості посла запорожців їздив з Еріхом Лясотою (1594) до німецького імператора Рудольфа II [9, с. 108], відзначився також як сподвижник Семерія Наливайка та Григорія Лободи [14, с. 61–64]. У поході під Хотин (1621) один із козацьких полків очолював Тиміш Федорович [3, с. 250], а посланцем до Варшави від реєстрового війська (1625) виступає Ілляш Федорович. Свідками на копному суді Овруча (1629) виступали бояри Онуфрій і Гнат Федоровичі [1, ч. 4, т. 1, с. 76]. Свідчення про більш ранній період життя Тараса Федоровича обмежені. Відомо лише, що він виходець із чигиринської козацької родини, після Куруківської угоди 1625 р. короткий період обіймав посаду корсунського полковника.

Навесні 1630 р. на Запорозжжі Тарас Федорович був обраний козацьким гетьманом і очолив повстання. Завдяки широкій агітації на Подніпров'ї йому вдалося мобілізувати десятки тисяч чоловік. Вперше в козацьких універсалах поряд із традиційними становими вимогами містилися заклики до захисту православ'я і ліквідації уніатства в Україні [12, dz. 2, spr. 1025, s. 67]. Та й час був обраний підходящий, коли ситуація на волостях досягла високої напруги через введення в дію нового загальнодержавного податку. Не вщухали конфесійні конфлікти, оскільки влада не бажала офіційно легалізувати православну церкву, зростало незадоволення реєстрових умовами служби.

Для попередження можливих заворушень уряд Речі Посполитої після закінчення війни з Швецією у 1629 році направив у Київське воєводство значну частину кавалерійського війська. Посли київського митрополита Йова Борецького – його брат Андрій та монахи Григорій і Йосип розповідали путівльським воєводам, що лише в районі Києва нараховувалося близько восьми тисяч жовнірів [2, с. 82]. Автор Львівського літопису вказував на розташування окремих загонів на лівому березі Дніпра, чого ніколи не практикувалося [8, с. 106]. Вперше правлячі кола наважилися зайняти військами територію, населену переважно козаками і незакріпаченими селянами.

Старший реєстрового війська Григорій Чорний не ризикував з'являтися на Запорозькій Січі. Ходили чутки про його перехід до уніатства та обіцянки весті непримиримо боротьбу з «випищиками» – козаками, які з різних причин опинилися поза реєстром. Під час перегляду останнього в січні-лютому 1630 р., з ініціативи Григорія Чорного, із списків викреслили близько трьохсот запорожців – учасників кримських походів. Він поставив умови їхнього повернення до реєстру – прибуття із Січі на волості з артилерією і в майбутньому підкорятися беззаперечно. Тобто між старшим Війська Запорозького і очільниками січової громади встановилися напружені стосунки.

У середині березня 1630 р. десятитисячне повстанське військо вирушило по Правобережжю в напрямку Черкас, де розташовувалась резиденція старшого реєстру. Очолювали полки Андрій Діденко, Данило Білоцерківець, Михайло Пивоваренко. Серед інших старшин були: Богдан Кизим, Іван Гирия, Левко Бун,

Федор Прало, Іван Сорока, Левко Каленик, Григорій Яцина. Під час зупинки в містечку Боровиці козацький суд виніс смертний вирок Григорію Чорному, якого доставили туди розвідники. Водночас Тарас Федорович звернувся з універсалами до українського народу, в них він закликав братися до зброї «хто був козаком, і тих, хто ним хоче бути, щоб усі прибували, вольностей козацьких заживали, віру благочестиву від замислів людських рятували» [11, с. 31]. Вимога здобуття козацьких «вольностей» означала по суті юридичне оформлення особливого правового статусу козацтва в соціальній структурі суспільства. У гасло «боротьби за віру» також вкладався відповідний зміст: визволення краю від іноземного панування, знищення католицизму та уніатства.

Автор Львівського літопису відзначав, що населення активно відгукнулося на звернення Тараса Федоровича, «почалися купити зевсюд» [8, с. 106]. Тисячі селян, жителів міст і містечок Подніпров'я, Поділля, Волині і навіть Галичини приєднувалися до повстанського війська, створювали загони народних месників. Тим часом Федорович на чолі основних сил підійшов до Корсуня і разом з міщанами 25 березня розгромив частину жовнірів. Під час бою більшість реєстрових перейшли на бік повсталих, а інші втекли до Бар, де знаходилася головна квартира коронного гетьмана Станіслава Конецпольського.

З Корсуня Тарас Федорович направив посольство до Конецпольського і запропонував відмінити чинність Куруківського договору та покарати як зрадників реєстрових, що перебували при королівському війську. Коронний гетьман дав негативну відповідь і наказав активізувати підготовку до карального походу проти повстанців [1, ч. 3, т. 1, с. 297].

Перебування повстанського війська на Правобережжі справило позитивний вплив на активізацію дій окремих загонів народних месників. Ще на початку року відбувся збройний виступ селян і козаків-випищиків у Трипільському старостві Київського воєводства. Навесні населення Києва, Василькова, Паволочі, Димера та інших міст підтримало повсталіх. Королівський секретар Якуб Жадзік у листі київському воєводі Томашу Замоїському від 16 квітня писав про необхідність мобілізації сил для придушення виступів [13, с. 33]. У реляції вальному сейму коронний гетьман зазначав, що універсали Тараса Федоровича та заклики «деяких осіб духовних і світських грецької релігії, в яких сповіщалося, що віру їх нищать... роздратували чернь і всю Україну розбурхали так, що ніхто з тамошньої шляхти не був у безпеці в своєму домі» [3, с. 77]. Очевидно, звернення до населення надійшло від київського митрополита Йова Борецького, який підтримував тісні стосунки з козацтвом, вбачаючи в ньому головну силу в захисті православ'я від католицької експансії.

Тарас Федорович здійснив тривалий рейд по Правобережжю, з Корсуня через Канів у напрямку Києва. Лише в районі Стайок, де здавна існувала надійна переправа, повстанці перейшли на лівий берег Дніпра. Козацький гетьман намагався використати річку як природний оборонний рубіж у майбутніх боях з коронним військом. Здобувши Бориспіль та Баришівку, він направився до Переяслава, куди прибували десятки

загонів повстанців з Київщини, Полтавщини та Чернігівщини та Сіверщини [12, dz. 2, spr. 1025, s. 56].

За свідченням сина боярського з Путивля Григорія Гладкого, який за завданням московського уряду з розвідувальною метою прибув в Україну і протягом трьох тижнів перебував в оточеному таборі під Переяславом, там нараховувалось близько тридцяти семи тисяч повстанців. Подібна цифра учасників повстання – близько 30 тисяч означувалася і в листі старости містечка Орля на Підляшші Станіслава Куроша від 29 квітня до князя Криштофа Радзивілла [12, dz. 5, spr. 8080, s. 479]. У Москві уважно стежили за розвитком подій в Україні з метою використання їх у боротьбі проти Речі Посполитої. Царський уряд мав намір розірвати Деулінське перемир'я і готував військові сили до наступу в напрямках Полоцька, Смоленська і Києва.

Згодом під Переяслав прибуло близько восьми тисяч королівського війська, а разом із магнатськими загонами та частиною реєстрових козаків чисельність польсько-шляхетських сил досягла двадцяти тисяч. На відміну від повстанців карателі були добре озброєні, мали в обозі як легку так і облогову артилерію.

З перших днів травня коронне військо розпочало відчайдушний штурм повстанського табору. В польській літературі мовиться про його перемоги. Однак достовірність таких тверджень спростовується свідченнями сучасників. Так, у листі магната Павла Белецького з Варшави до литовського гетьмана Яна Сапіги зазначалося: «Як поширюються козацькі безпорядки в Україні, Ви побачите із гетьманського листа, якого надсилаю. Правда, він не вказує в ньому на свої втрати в людях, але ті жовніри, які прибули сюди після битви, визнають втрату немалу, чимало їх також взято в полон і між ними найбільш видатний пан Чарнецький» [4, с. 79]. Конєцпольський постійно писав листи до короля з проханням нових підкріплень, визнаючи зростання опору повстанців, незважаючи на відчайдушні приступи їх табору.

Становище коронного війська ускладнювалося також активними діями невеликих повстанських загонів по всьому Подніпров'ю. Львівський літописець говорить про розгром жовнірських частин на шляху до Переяслава в Копачеві, Димері, Білгороді. Лише одному із загонів чисельністю півтори тисячі чоловік вдалося переправитися на лівий берег, але в п'яти верстах від Борисполя він був оточений і повністю знищений. В районі Києва повстанці спалили декілька десятків човнів, щоб не допустити переправи на Лівобережжя противника. Все це сприяло діям основних сил Тараса Федоровича під Переяславом. Повернувшись до Путивля, Г. Гладкий розповідав: «У польських де государь, людей с черкасы в те три недели бои бували многие, и на тех де боех черкасы поляков побивали, а на последнем де, государь, бою черкасы у гетьмана Конєцпольского в обозе наряд взяли, и многих поляков в обозе побивали, и перевозом по Днепру отнесли, и поромы по перевозом пожгли» [6, с. 89]. Найяскравіші епізоди битви детально висвітлені у Львівському літописі. Так, в ніч на 20 травня невеликий козацький загін проник у табір коронного війська. Штаб Станіслава Конєцпольського охороняла так звана «Золота рота» (назва походила від золотого кола на її прапорі)

чисельністю близько півтори сотні шляхтичів із знатних родів, які були повністю знищені.

Відсутність підкріплень та людські втрати поставили коронне військо в скрутне становище. Крім того, через відтягування платні, жовніри мали намір відмовитися від подальшої служби. Зібрані й надіслані уніатами під Переяслав декілька тисяч золотих потрапили до рук повстанців. У цій ситуації коронний гетьман виступив ініціатором переговорів між ворогуючими сторонами. У декларації, надісланій Тарасу Федоровичу під назвою «Спосіб заспокоєння гніву його королівської милості за провини Війська Запорозького», він пропонував припинити військові дії на таких умовах: збереження в цілому Куруківського договору 1625 р.; видача Т. Федоровича, як головного призвідця бунту; визнання старшого, кого призначить король; об'єднання реєстрових, які брали участь у боях з обох сторін, в єдине військо; розпуск нереєстрових козаків; повернення полонених жовнірів [3, с. 345-346].

Частина запорожців, хто не бажав йти на угоду з противником, умовила Тараса Федоровича відійти на Запорозьку Січ, що помітно позначилося на ході подальших переговорів. Від імені повстанців їх повів Антон Бут. Крім того, наближення строку закінчення Деулінського перемир'я між Річчю Посполитою і Московською державою не дозволяло коронному гетьману наполягати на виконанні всіх його вимог.

Згідно із статтями Переяславської угоди від 29 травня 1630 року повстанці визнавали свою провину, але відмовилися видати властям Федоровича. Залишався в силі Куруківський договір. Реєстровці, які перебували з обох сторін, зобов'язувалися залишатися в дружніх стосунках. Всі інші повстанці повинні були повертатися в панські маєтки. Старшим реєстрового війська коронний гетьман призначив Тимоша Орендаренка [7, с. 308-310].

Навесні 1631 р. Тарас Федорович знову розіслав заклики на волості для продовження боротьби за козацькі вольності. Проте, через суперечності в рядах козацтва справа де повстання не дійшла. А на посаду старшого реєстру С. Конєцпольський замість Тимоша Орендаренка призначив лояльного до уряду Речі Посполитої Івана Кулагу. Водночас Федорович не втрачав надії на продовження збройної боротьби, маючи намір використати фактор Тридцятирічної війни (1618—1648), адже керівники ворогуючих коаліцій докладали немало зусиль, щоб схилити на свій бік українських козаків.

Наприкінці 1632 року розпочалася московсько-польська війна, названа пізніше Смоленською, в якій уряд Речі Посполитої великі надії покладав на українське козацтво. Авторитет Тараса Федоровича у запорожців був високий і тому не випадково бачимо його разом із Тимошем Орендаренком та Яковом Острином серед ватажків козацьких загонів. Як те траплялося й раніше, за послуги уряду козаки не одержали плати в повній мірі, незважаючи на відхід до Речі Посполитої за умовами Поляновського договору 1634 року, значних земельних територій. Тому не випадково на Канівській раді на початку 1635 року Федорович знову закликав козаків до повстання.

Не збереглися, на жаль, свідчення про подальшу долю Тараса Федоровича. Цілком можливо, що він брав

участь у наступному великому повстанні в Україні 1637-1638 років під проводом Павла Бута, Якова Остриянина та Дмитра Гуні, або ж, як немало запорожців, залишився на Дону. В усякому разі можна погодитися і з словами літописця, який відзначив, що й після 1630 року Тарас Федорович перебував у середовищі козацьких ватажків «со славою девять лет и скончался спокійно» [5, арк. 95].

Таким чином, в особі гетьмана Тараса Федоровича бачимо представника нової генерації української козацтва. Вперше він очолює збройне повстання організованого нереєстрового війська, висуває конкретні вимоги перед польськими властями: офіційного розширення правового статусу козацтва та знищення уніатства. Тарас Федорович виступає талановитим козацьким полководцем, одним із найвизначніших діячів визвольного руху в Україні першої половини XVII століття.

Список використаних джерел

1. Архив Юго-Западной России. – Ч. 3. – Т. 1. – К., 1863. – 433 с.; Ч. 4. – Т. 1. – К., 1867. – 460 с.
2. Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы: в 3-х т. – Т. 1. М.: Изд-во АН СССР, 1954. – 587 с.
3. Жерела до історії України-Руси. – Т. 8. – Львів, 1908. – 407 с.
4. Жукович П.Н. Сеймовая борьба православного западно-русского дворянства с церковной унией / П.Н. Жукович. – Вып. 6. – СПб., 1912. – 199 с.
5. Державна російська бібліотека. Відділ рукописів. – Ф. 152, спр. 32, 119 арк.
6. Історія України в документах і матеріалах. – К., 1941. – Т. 3. – 214 с.
7. Кулиш П. Материали для истории воссоединения Руси / П. Кулиш. – Т. 1. – М., 1877 – 347 с.
8. Львівський літопис // Бевзо О.А. Львівський літопис і Острозький літописець: Джерелознавче дослідження. – К.: Наукова думка, 1970. – С. 99-124.
9. Лясота Еріх із Стеблева. Щоденник / Еріх Лясота // Жовтень. – 1984. – № 10. – С. 97-110.
10. Центральний державний історичний архів України в м. Києві. – Ф. 840, оп. 1, спр. 10, 62 арк.
11. Щербак В.О. Антифеодальні рухи на Україні напередодні визвольної війни 1648-1654 рр. / В.О. Щербак. – К.: Наукова думка, 1989. – 127 с.
12. Arhiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Arhiwum Radziwiłłow, dz. 2, spr. 1025. – 133 s.; dz. 5, spr. 8080. – 512 s.
13. Arhiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Arhiwum Zamojskih, spr. 401. – 68 s.
14. Listy Stanisława żolkiewskiego 1584-1620. – Kraków, 1868. – 152 s.

References

1. Arhiv Jugo-Zapadnoj Rossii. – Ch. 3. – T. 1. – K., 1863. – 433 s.; Ch. 4. – T. 1. – K., 1867. – 460 s.
2. Vossoedinenie Ukrainy s Rossiej. Dokumenty i materialy: v 3-h t. – T. 1. M.: Izd-vo AN SSSR, 1954. – 587 s.
3. Zherela do istorii Ukraini-Rusi. – T. 8. – L'viv, 1908. – 407 s.
4. Zhukovich P.N. Sejmovaja bor'ba pravoslavnogo zapadno-russkogo dvorjanstva s cerkovnoj uniej / P.N. Zhukovich. – Vyp. 6. – SPb., 1912. – 199 s.
5. Derzhavna rosijs'ka biblioteka. Viddil rukopisiv. – F. 152, spr. 32, 119 ark.
6. Istorija Ukraini v dokumentah i materialah. – K., 1941. – T. 3. – 214 s.
7. Kulish P. Materialy dlja istorii vossoedinenija Rusi / P. Kulish. – T. 1. – M., 1877 – 347 s.
8. L'vis'kij litopis // Bevzo O.A. L'vivs'kij litopis i Ostroz'kij litopisec': Dzhhereloznavche doslidzhennja. – K.: Naukova dumka, 1970. – S. 99-124.
9. Ljasota Erih iz Stebleva. Shhodennik / Erih Ljasota // Zhovten'. – 1984. – № 10. – S. 97-110.
10. Central'nij derzhavnij istorichnij arhiv Ukraini v m. Kiev. – F. 840, op. 1, spr. 10, 62 ark.

11. Shherbak V.O. Antifeodal'ni ruhi na Ukraini naperedodni vizvol'noj vijni 1648-1654 rr. / V.O. Shherbak. – K.: Naukova dumka, 1989. – 127 s.

12. Arhiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Arhiwum Radziwiłłow, dz. 2, spr. 1025. – 133 s.; dz. 5, spr. 8080. – 512 s.

13. Arhiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Arhiwum Zamojskih, spr. 401. – 68 s.

14. Listy Stanisława żolkiewskiego 1584-1620. – Kraków, 1868. – 152 s.

Shcherbak V. O., doctor of historical sciences, Professor, Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine), shcherbak.vitalii@gmail.com

Cossack hetman Taras Fedorovich

The article highlights the outstanding figure of Cossack leader first half XVII. Taras Fedorovich. Attention is focused on the organization of his great uprising in Ukraine in 1630

Keywords: Taras Fedorovich, Cossack hetman uprising, Ukraine.

* * *

УДК 930.2(438):477.43/44»1673/1674»

Мицик Ю. А.,
доктор історичних наук, професор
(Україна, Київ)

1673–1674: тяжкі роки Поділля в світлі польських рукописних газет і листів

В статті подано підбірку рукописних документів з зарубіжних архівосховищ, пов'язаних з історією Поділля часів Руїни.

Ключові слова: джерела, архів, Гетьманщина, Україна, Поділля, Османська імперія.

У 1673-1674 рр. для Поділля продовжились нещасливі роки Руїни, які невдовзі призвели до того, що під ударами агресорів впала Правобережна Гетьманщина, а її територія значно запустила. Основна причина трагедії Поділля, як і всієї України, особливо Правобічної, – агресія Речі Посполитої, Московської держави, Османської імперії. Питання про Руїну досі залишається недостатньо вивченим через негласні цензурні заборони його обходили мовчанкою або були змушені обмежуватись стереотипами московської історіографії. Нині на перешкоді стоїть тяжке економічне становище України, внаслідок чого систематичне недофінансування історичної науки перейшло в стадію ліквідації академічних НДІ, гостро відчувається брак кваліфікованих кадрів. Не менш важлива причина полягає в деформації джерельної бази (загибель джерел внаслідок війн, стихійних лих, поганих умов зберігання, свідомого нищення джерел тощо).

Тому дуже важливими є джерельні публікації, особливо ті, які базуються на зарубіжних архівосховищах. Частина з них, виявлених внаслідок неодноразових кверенд у Польщі, починаючи з 1978 р., ми й публікуємо нижче. У даному випадку ми залучили популярні в Речі Посполитій збірники різноманітних джерел т. зв. „silva rerum», „miscellania», „varia», які містили у своєму складі і універсали, і листи, і новини (прообраз сучасних газет) тощо. Про них ми неодноразово писали і тому відсилаємо зацікавлених до наших попередніх робіт [1]. Тут же наводимо 33 джерела за 1673-1674 рр. у вигляді регестів, які логічно продовжують наші публікації аналогічних матеріалів попередніх років. Переважно вони взяті